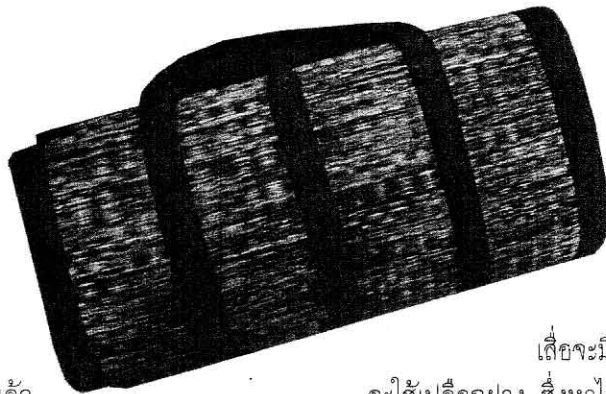

เสื่อ-ที่นอนพื้นบ้าน ภูมิปัญญาชาวบ้าน สู่หัตถกรรมจักสานไทย

ก่อนที่เราจะมีพุกนุ่มๆ ที่นอนนุ่มๆ ทั้งแบบยัดขนุน ยัดสปริง เหมือนในสมัยนี้ ก็มี “เสื่อ” นี่แหละที่เป็นพระเอก แม้จนถึงปัจจุบันนี้ ความพิเศษและความจำเป็นในการใช้สอย ก็ยังมีได้ลดน้อยถอยลงไป เพราะไฮ้ครั้นจะนั่งทานข้าวบนที่นอนก็เห็นจะไม่ควร แต่สำหรับเสื่อแล้ว จะปูนั่งจากส้มตำ แล้วตามด้วยปูนอนอ่านหนังสือก็ได้โดยทันทีที่ไม่มีความน่าเกลียด แถมทำความสะอาดง่ายตาย ใช้งานได้ทนทาน นับเป็นภูมิปัญญาของการจักสานที่ตกทอดมาเป็นอย่างดีจนถึงทุกวันนี้.

ถวายเป็นวัดเนื่องในเทศกาลงานบุญต่างๆ ใช้เป็นของฝากสำหรับญาติมิตร และสร้างอาชีพในช่วงที่ว่างเว้นจากการทำนาเท่านั้น.

โดยรูปแบบและสีสันของเสื่อจะมีเฉพาะสีดำและสีแดงเท่านั้น สีแดงจะใช้เปลือกฝาง ซึ่งหาได้ตามป่าเมืองจันทบุรี ถ้าต้องการสีดำก็นำไปคลุกโคลน แต่หากโดนน้ำก็จะหลุดออกง่าย ในปัจจุบันจึงมีการใช้สีย้อมที่เป็นสีเคมีร่วมด้วย.

กิจการการทอเสื่อนั้นชบเขาไปช่วงระยะหนึ่งเมื่อครั้งที่ตลาดพลอยกำลังรุ่งโรจน์ และกลับมาเฟื่องฟูอีกครั้งเมื่อเข้าสู่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี ได้มีพระดำริที่จะฟื้นฟูหัตถกรรมการทอเสื่อจันทบุรี โดยพระองค์ทรงตั้งโรงงานทอเสื่อขึ้นในเขตพระราชฐาน คิดค้นรูปแบบผลิตภัณฑ์ต่างๆ จากเสื่อกก รวมถึงสีสันใหม่ๆ ทำให้การทอเสื่อจันทบุรี ได้รับความนิยมนับที่รู้จักอย่างแพร่หลายมากขึ้น แหล่งทอเสื่อที่มีชื่อเสียงของจังหวัดจันทบุรีจวบจนปัจจุบันก็มาจาก “บ้านเสม็ดงาม” และ “บ้านสระเก้า” นั่นเอง.

จากเสื่อฉนวนหลังวัดสานสัมพันธ์สู่เสื่อจันทบุรี

ถ้าจะพูดกันถึงเสื่อ หรือที่นอนพื้นบ้านที่มีชื่อเสียงมาช้านานก็คงหนีไม่พ้น “เสื่อจันทบุรี” ซึ่งเป็นผลิตผลทางภูมิปัญญาของชาวฉนวนเมื่อ ๒๐๐ กว่าปีก่อน ที่หลบหนีภพใต้เขิน มาอาศัยอยู่ที่ อำเภอขลุง อำเภอท่าใหม่ (จ.จันทบุรี) ในราวปีพุทธศักราช ๒๓๑๓-๒๓๓๘ และได้นำความรู้ในเรื่องของการทอเสื่อออกมาประกอบอาชีพทอเสื่อขายเพื่อเลี้ยงชีพด้วย.

เมื่อแรกนั้นการทอเสื่อจะมีอยู่ที่บริเวณหลังวัดโรมันคาทอลิก ซึ่งเรียกกันว่า “เสื่อฉนวนหลังวัด” ชาวฉนวนจะอาศัยไปซื้อ “กก” วัดตุ้มสำคัญในการทอเสื่อที่ บ้านเสม็ดงาม อำเภอเมืองจันทบุรี และบ้านบางสระเก้า ที่อำเภอแหลมสิงห์ มาทอขายและนำเป็นของฝากให้กับชาวบ้านเพื่อเชื่อมความสัมพันธ์จากนั้นก็ได้มีการถ่ายทอดความรู้ด้านการทอเสื่อให้กับชาวบ้านโดยจุดมุ่งหมายในอดีตนั้นจะเป็นไปเพื่อใช้สอยในครัวเรือน เพื่อนำไป

เสื่อกกเมืองแกลง

นอกจากเสื่อจันทบุรีแล้ว ก็ยังมีเสื่อเมืองแกลงอีกหนึ่งแห่งที่สันนิษฐานว่ามีมาช้านาน สมัยก่อนสานส่งเป็นส่วย และสานใช้สอยกันทุกครัวเรือนที่ว่าได้ตั้งกลอนของสุนทรภู่ที่เขียนไว้ในนิราศเมืองแกลงเมื่อปี พ.ศ.๒๓๕๐ ความตอนหนึ่งว่า...

ถึงบ้านแกลงลัดบ้าน
ไปย่านกลาง
เห็นฝูงนางสานเสื่อ
นั้นเหลือใจ
แต่ปากพลอดมือสอ
ชุกชุกขยิก

จนมือหนักจึงไม่แบได้

เป็นส่วยบ้านสานส่งเข้ากรุงไกล
เด็กผู้ใหญ่ทำเป็นไม่เว้นคน.

และแม้ปัจจุบันจะไม่ได้ทำกันทุกครัวเรือนเช่นในสมัยที่สุนทรภู่เดินทางไปพบ แต่ก็ยังสืบทอดทำงานหัตถกรรมพื้นบ้านมาจนถึงปัจจุบัน.

เลื้อเมืองแกลง มีทั้งเลื้อกก-สานด้วยกกกลม เลื้อคล้า-สานจากต้นคล้า และเลื้อก้านตอง-สานจากก้านตองกะพ้อ โดยลวดลายของเลื้อทุกชนิดมักจะเป็นลายสอง คือ ยกสองซ่มสอง ตามลักษณะของลวดลายดอกและรูปสัตว์นั้นๆ การสานเลื้อกเป็นลวดลายดังก่อตัว สานเฉพาะที่เป็นเลื้อเขลียง ซึ่งใช้กกเส้นเล็ก ๆ เท่านั้น สำหรับเลื้อห้องจะสานเป็นลายสองตายตัว เลื้อลายสองมีความหนาแน่นกว่าเลื้อที่ลวดลายอื่น เลื้อเมืองแกลง จังหวัดระยอง จึงเป็นเลื้อคุณภาพดีอีกแห่งหนึ่งของเมืองไทย.

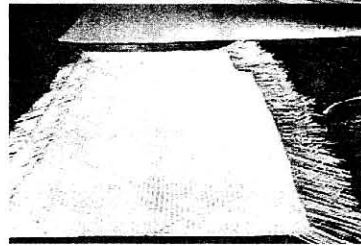
เลื้อกก ที่ทำกันอยู่ทุกวันนี้ มีชื่อเรียกตามลักษณะการใช้สอยซึ่งสามารถแบ่งได้ประมาณ ๔ แบบคือ.

เลื้อห้อง ใช้ปูตากข้าว ปูนั่งนอน ตามแต่จะใช้ มักสานด้วยกกเส้นใหญ่ สานเป็นสามเหลี่ยมติดกัน มีรูปเหลี่ยมกว้างยาวเท่ากันประมาณ ๒.๕๐ เมตร เลื้อห้องผืนหนึ่ง ๆ ใช้เวลาสานหนึ่งวันเต็ม.

เลื้อเขลียง มีขนาดเล็กกว่าเลื้อห้อง ใช้ปูที่นอน สานด้วยกกเส้นเล็ก มีทั้งแบบเลื้อสองเขลียง ที่มีขนาดกว้างประมาณ ๒ เมตร ยาวประมาณ ๒.๕๐ เมตร และเลื้อเขลียงเดี่ยว กว้างประมาณ ๑ เมตร ยาวประมาณ ๒.๕๐ เมตร

เลื้อลวด เป็นเลื้อที่สานพิเศษสำหรับถวายเป็นที่วัดเป็นส่วนกลาง สานด้วยกกเส้นใหญ่ ชาวบ้านไม่นิยมใช้ กว้างประมาณ ๑ เมตร ยาวตามที่ต้องการ ปรกติยาวตั้งแต่ ๑๐ เมตร ถึง ๑๖ เมตร.

เลื้อนั่ง ใช้สำหรับนั่งเฉพาะคน นิยมปูเป็นอาสนะของพระสงฆ์ กว้างยาวเท่ากัน

ประมาณ ๑ เมตร สานด้วยกกอย่างเส้นใหญ่.

นอกจากนี้ก็ยังนำมาสานเป็นกระสอบใส่ข้าว หรือสิ่งอื่นๆ เช่น กระหมวก กระสอบมุม กระซอนผ้าชี กัลกยาสูบ ฯลฯ.

แหล่งกกเมืองแกลงนั้น จะมีมากที่ลำน้ำใหญ่ (สะพานยายหอม) เกาะลอย แหลมยาง ยายหิน

แหลมหิน กันอ่าว พลงไสว เกาะกก ท่าเสาธง หนองช้างตาย และสำมะปูน.

ส่วนเลื้อคล้าและเลื้อก้านตองนั้นปัจจุบัน มีให้เห็นน้อยมาก เพราะต้นคล้าและก้านตองกะพ้อหาได้ยากเต็มที.

เลื้อคล้า เป็นเลื้อที่ชาวบ้านทำใช้กินเอง ไม่มีการซื้อขาย ใช้ประโยชน์ได้หน้าเดียว ประโยชน์ที่ใช้ก็เช่นเดียวกับเลื้อห้อง ทำด้วยต้นคล้าซึ่งเป็นต้นไม้ที่ขึ้นอยู่ในที่ชื้นแฉะมีลำต้นและใบคล้ายต้นข่า ผิวเรียบไม่มีข้อ ลำต้นกลมสลวย โคนใหญ่ ปลายเล็ก ยาวประมาณ ๒.๕๐-๓.๐๐ เมตร และด้วยความที่เป็นเลื้อแข็งพับไม่ได้ วิธีเก็บรักษาจึงต้องวางไว้กับพื้นบ้าน หากม้วนก็ต้องม้วนห่อเย็บมุ่มเพียงหลวมๆ ปัจจุบันที่ยังทำให้อยู่ก็มีแต่ชาวบ้านกระแสบน และชาวบ้านใกล้เคียงบ้างเท่านั้น ส่วน**เลื้อก้านตอง** นั้นเป็นเลื้อที่มีประโยชน์ใช้สอยและขนาดใกล้เคียงกับเลื้อคล้า แต่มีความสวยงามมากกว่า ทำด้วยก้านกะพ้อต้นกะพ้อ หรือตองกะพ้อ วิธีสานทำเช่นเดียวกับเลื้อคล้า รวมถึงวิธีเก็บรักษาด้วย.

และนอกจากเลื้อจากสองพื้นที่ที่ถือเป็นแหล่งต้นกำเนิดของการทำเลื้อกนี้แล้ว ภูมิปัญญาในการสานเลื้อก็ได้แพร่หลายไปในอีกหลายท้องถิ่น โดยเฉพาะทางแถบภาคอีสาน ซึ่งทุกวันนี้มีการพัฒนาลวดลาย ลีเส้น และรูปแบบที่หลากหลาย เพื่อให้เหมาะสมกับรูปแบบการใช้ชีวิตและความต้องการของผู้ใช้ทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ ทำให้งานหัตถกรรมที่เคยเป็นเพียงที่นอนพื้นบ้าน กลายเป็นผลงานจักสานที่งดงามและมากคุณค่ายิ่ง

